javítása elégtételt nyújt a múltbeli sérelmekért. Az iskola a népé, kiharcolta ezt szívós küzdelemben a munkásosztály.

Ma ismét az uralkodó osztály érdeke, erkölcsi és ideológiai felfogása érvényesül az iskolában. De döntő módon megváltozott társadalmi berendezésünk, gazdasági struktúránk és ennélfogva kultúrpolitikánk nemcsak jogot, hanem lehetőséget is ad arra, hogy szocialista munkaerkölcs és magas színvonal jellemezhesse iskoláinkat. Ezzel az iskola politikai feladatot teljesít, mint ahogy politikai eszköz volt az elnyomók kezében is. Nem lehet elválasztani a politikát az iskolától. *Lenin* találóan fejezte ezt ki az Első Összorosz Népnevelési Kongresszuson: „Nyiltan kimondjuk, hogy az életen és politikán kívül álló iskola hazugság és képmutatás."

GERÉB GYÖRGY

BOSZORKÁNYOK

1728. Szeged szabad királyi városból csak nemrég takarodtak ki a törökök, átadva a kizsákmányolás és elnyomás hatalmát a város gazdag polgárainak, akik összepaktálva a német lovagrendekkel, végső nyomorba döntötték a szegény lakosságot. Ritkán látott szárazság is növeli a bajokat, elsárgulnak a legelők, kiapadnak a kutak s az utcákon Herberstein katonái garázdálkodnak. Sokan nem bírják tovább. Nyílt lázadás tör ki s a lázadók élén a mai proletárok ősei: a céhlegények.

A város urai megrettennek, egymást okolják a bajokért, s már-már úgy látszik, a lázadók győznek, mikor Miller főbírónak eszébeötlik egy habonás vénasszony szavai nyomán egy egészen középkori rémhistória: a boszorkányok, akik eladták a harmatot a töröknek, akik lázadozni mernek, hogy megtörjék a 220 polgár uralmát. És a Boszorkányszigeten egymásután lobbannak fel a máglyák.

Ebben a pattanásig feszült légkörben kezdődik Forgács István fiatal szegedi író első darabja a Boszorkányok, amely, ezt már előljáróban megállapíthatjuk, komoly nyeresége felszabadulás utáni drámairodalmunknak.

Természetesen szivesebben vettük volna, ha a szerző a ma életéből választja tárgyát s a termelőszövetkezetek, vagy az üzemek problémáival foglalkozik, hiszen az új színházlátogató közönségnek nemcsak mondanivalójában, hanem témájában is új színdarabra van szüksége. Azonban arról sem szabad megfeledkeznünk, hogy történelmünk számtalan előremutató eseményét úgy formálhatjuk, hogy az új, a szocializmust építő emberhez szóljon. Forgács István ezt az utat választotta. A népbutító boszorkányperek poros aktáiból a parasztok és mesterlegények egyre öntudatosodó mozgalmait olvasta ki. Világosan látja: itt nem a betelepült idegenek és a magyarság szembeállásáról van szó, hanem a kizsákmányoló urak és a kizsákmányoltak egyre fokozódó küzdelméről. Kotogány és a többi lázadó mozgalma szükségszerűen elbukik, de a mű utolsó szavaiból, a szegénység és a proletárság végső győzelme csendül ki.

A darab szegedi bemutatóját nagy érdeklődés kisérte. Több egymásnak ellentmondó kritika jelent meg róla különböző lapokban, amely nagyrészt vállveregető leereszkedéssel és alig titkolt ellenszenvvel fogadta „egy fiatal író első próbálkozását" — ami nem is annyira a darab kevésbbé sikerült voltát, mint inkább a kritikusok hozzá nem értését példázta.

Kétségkivül a műnek pozitív értékei mellett jelentős hiányosságai is vannak. Teljesen helytelen volt azonban ezen hiányosságok miatt a darab egészét elítélni.

Forgács természetesen nemcsak a két osztály merev szembenállását, hanem az egyes osztályokon belüli ellentéteket is világosan látja. Sajnos, a tragédia végső kifejlődését is ebből, nevezetesen a polgárságon belüli ellentétből s nem a két osztály — a kizsákmányolók és kizsákmányoltak — szembenállásából magyarázza.

Miller János főbíró, hasonlóképpen a darab legtöbb szereplőjéhez, jól megmintázott típusai osztályuknak. Miller görcsös ragaszkodása a hatalomhoz, Szlavenits minden eszközt felhasználó uralomra törése, mozgatói tulajdonképpen a darab cselekményének. A lázadók csak siettetik a végkifejlést.

Az első kép lényegében a polgárságon belüli osztályellentét kiélesedésének hiteles rajza. Kotogány, a lázadók vezére, csak a második kép rendezőileg rosszul megoldott korcsmajelenetében lép színre, de akkor is, mint Szlavenits hatalomra törő vágyainak eszköze. Azonban a tétovázó és a kiútat nem látó lázadó szavaiból meglepő drámai erővel csap ki a szociális tartalom. Kotogány, tehát korántsem egy lázongó nekikeseredett betyár, világosan látja, hogy minden bajuk és nyomorúságuk okozói az urak, képes ellenük szövetkezni akár az ördöggel is, vagy Szlavenits-csel. Amikor rájön, hogy becsapták, már késő, a rárohanó süvegesek földre teperik, erős példáját adva az urak barátságának. Szlavenits egyszerűen elejti Kotogányt, amint rájön, hogy céljai érdekében nem tudja felhasználni.

Ugyanebben a jelenetben ismerkedünk meg a darab egyik kevésbbé sikerült alakjával, Miller Sándorral, a főbíró fiával. A Bécsből nemrég hazatért piperkőc polgár beleszeret a boszorkánysággal vádolt fiatal és szép Csikós Pörébe, akiért az utolsó jelenetben önként megy a tűzbe. Felmerül az a kérdés, hogy vajjon ezek a nyugati műveltségű polgárfiak kedveseikért örömmel mentek-e a máglyára? Elhihető-e az a kemény állásfoglalás 1728-ban a gazdag polgárság, azaz saját osztálya ellen? Aligha kezelhető tipikusként ez az esetlegesen előforduló jelenség.

A darab többi szereplői, a városi tanács tagjai, remekül megrajzolt figurák, Rózsa Dániel, az idegengyűlölő és a gazdag polgárok ügyét védelmező Babarczy, a sötéten babonás, de félelmükben is önmaguknak harácsoló tanácsosok s ugyanígy Rohonkáné, a félbolond öregasszony (a darab egyetlen meggyőződéses boszorkánya!), jó kiegészítői a darab cselekményének.

Sajnos, ugyanezt nem mondhatjuk el Csikós Pöre kevésbbé öntudatos és az utolsó jelenetben ellírizált alakjáról. Osztályát, a szegény parasztságot korántsem képviseli, nem több és nem keve-

sebb Miller Sándor szeretőjénél. Sokkal határozottabban kellett volna megrajzolni ezt a figurát.

A második felvonás második képében, a tiszaparti jelenetben lépnek elénk a darab igazi hősei: a lázadó céhlegények, Kotogány és cimborái, hogy elpusztítsák mindazokat, akik nyomorúságukat okozták. A jelenet ízzóan drámai.

A gazdag polgárok, a Miller Jánosok és Szlavenitsek alakítása meggyőző. Csapdába szorult féregként, mindegyik saját bőrét mentve, egymásra kiabálják osztályuk egész aljasságát. A főbíró alakja itt a leghitelesebb. Ebben a pillanatban érlelődik meg egyéni, de egyben osztályának tragédiája is, amint kétségbeesetten mutat rá a fia szeretőjére, a szép Csikós Pörére, hogy ők, igen, ők minden bajnak az okozói. Itt mutat rá a szerző megdöbbentő drámaisággal arra, hogy Miller János gondolkozás nélkül feláldoz mindent, a fiát, az úgynevezett meggyőződését, látszólagos jóindulatát egyéni érdekeiért s a hatalomért. Innen már egyenesvonalú a dráma végkifejlése, a börtönjeleneten át egészen a főbíró elbukásáig. Az utolsó monológja azonban túlméretezett. Nem tud igazi tragikus érzést felkelteni, bár úgy hisszük, hogy ezt a szerző nem is akarja, az ő rokonszenve Kotogányé, a lázadóé, aki felemelt fejjel megy társaival a máglya felé. Utolsó szavaiban nagy erővel csendül fel a mű alaptendenciája.

„De él a nép! S eljön az idő, hogy tudni fogják, kik lopták ezerévig a rét harmatját, a Tiszából a halat, akkor majd ti mentek így megkötözve a tűz felé, miben elég hatalmatok."

A mű egyik leglényegesebb hibája, mint említettük, hogy a dráma igazi mozgató ereje a polgárságon belüli osztályellentét, de a szerző a gazdag polgárok egyikéből sem tud, s nem is akarhat tragikus hőst formálni, viszont Kotogány és a lázadók alakjából sem teremthetett — éppen a darab történelmi hűsége miatt, egész cselekményt átformáló erőt. A munkáslázongások ebben a korban csak még csírájukban voltak meg és komolyan nem veszélyeztethették az urak hatalmát. Ez az ellentmondásosság t. i. hogy a műnek nincs és nem is lehet igazi előremutató hőse, aki a cselekmény egészére rányomta volna bélyegét, az utolsó jelenetben domborodik ki élesen. Kotogány szavai sem nőnek ki szervesen a cselekményből.

Ezek a hiányosságok azonban egyrészt magának a témának ellentmondásosságaiból, másrészt történelmünk e szakaszának tisztázatlanságaiból erednek.

Forgács István tehetséges író. Ez művének minden sorából kiderül. De az szinte természetes, hogy első műve nem lehet minden fogyatékosságtól mentes.

Cselekménye színpadtechnikai szempontból jól formált, még a már említett szerkezeti hibák ellenére is. Az egyes jelenetek jól, talán túlságosan is kidolgozottak. Nyelve irodalmi nyelv, amely azonban túlságosan önmagáért valóan szónokias és nem alkalmazkodik a szereplők jelleméhez, ami törést okoz.

Az előadás nem elégített ki minden igényt. Farkas József sokszor küzdött Miller János egyébként nem túlságosan nehéz szerepével. Szlavenits figuráját Kátay Endre csak több előadás után

dolgozta ki teljesen. Kőszegi Gyula a lázadó Kotogányt mintázta kissé puhán, de hitelesen. A legtökéletesebb alakítást Vass Irma nyujtotta, aki erőteljesen formálta meg, beszédében ízesen és hitelesen adta a patologikus boszorkány: Rohonkáné alakját. Szabady István és Darvas Ernő a hóhér és Babarczy tanácsos szerepében tüntek ki. Koós Olga fiatal parasztlányként járult hozzá szép és erőteljes szinfolttal az előadás sikeréhez. A rendezés Lendvai Ferenc érdeme.

BOZÓ LÁSZLÓ

KÖNYVEK

M. BRAGIN: KUTUZOV ÉLETE. (Szikra) A XVIII. század nemesi Oroszországában nagyszabású hódító hadjárat tervét dolgozták ki. Lengyelország és Törökország elleni harcokban Szuvorov vezetésével az orosz csapatok egymásután aratták diadalaikat. Ezekben a harcokban szerzi meg Mihail Illárionovics Goleniscsev-Kutuzov, mint zászlóalj-, majd ezredparancsnok azokat a tapasztalatokat, amelyek később, főparancsnoki tisztsége alatt válnak döntő tényezővé. Közben Franciaországban a század utolsó évtizedében a polgári forradalom súlyos csapást mért a feudális rendszerre. Napoleon megerősíti a francia hadsereget és rövidesen megkezdődnek a napoleoni háborúk. Sándor cár Kutuzovot nevezi ki az orosz csapatok parancsnokává. A cár gyülölte Kutuzovot, de a körülmények kényszerítő hatása alatt kénytelen volt belátni, hogy más nem alkalmas erre a tisztségre. Az Ausztriában harcoló orosz csapatok minden hadműveletben megállják a helyüket. Austerlitznél ugyan súlyos vereséget szenvednek az osztrák-orosz csapatok, ami azonban a porosz-osztrák elavult hadvezetés hibájának tulajdonítható. Kutuzov jól látta a hadjárat és a cári politika hibáit, segíteni azonban nem tudott. „Tűrni kell és dolgozni" — mondogatta. Ebben rejlik a hadvezér tragikuma: látja, hogy vezeti pusztulásba a cár az orosz népet, de nem tudja megakadályozni. Kutuzov ugyanis nemcsak kiváló hadvezér volt, de kitűnő politikus is. Szuvorov és ő képviselték a haladó szellemű politikát abban az időben és ezt saját hatáskörükben meg is valósították. A katonák mindkét hadvezért rajongásig szerették, mert tudták, hogy minden intézkedés, parancs, javukat szolgálja.

Sándor cár mégis elbocsájtja Kutuzovot, mihelyt nincs rá szüksége. Napoleon azonban nemsokára az orosz határ előtt áll és szétveri az idegen vezetés alatt álló orosz csapatokat. Szorul a hurok: Sándor cár Kutuzovhoz folyamodik segítségért. A kiváló hadvezér, félretéve minden egyéni sérelmet, azonnal átveszi a visszavonulóban lévő, megvert sereg vezetését. Kezdetét veszi az a háború, melyben végül is Kutuzov megsemmisítő győzelmet arat. Kutuzov jól látta a Napoleon elleni hadműveletek menetét. Szinte pontról-pontra, lépésről-lépésre hónapokra előre kidolgozta a haditervet, amelyet aztán maradéktalanul végre is hajtott. „Ragyogó tehetsége abban is megnyilvánul, hogy sajátszerű, eredeti módon, váratlanul és szokatlanul, de igen helyesen cselekszik". Kutuzov vezetésével végül is az orosz csapatok kiűzik Oroszország földjéről Napoleont.

M. Bragin érdekesen és pompás megjelenítő készséggel írja le Kutuzov életének főbb eseményeit. Egy pillanatra sem süpped bele a száraz harcleírásokba: ellenkezőleg, eleitől-végig élénken, színesen mondja el a különböző hadműveletek történetét. Jól látja az összefüggéseket Napoleon hódító háborúi és a francia nagyburzsoázia érdekek között, s kíméletlenül lerántja a leplet a XVIII-XIX. század kulturátlan, elmaradott, cár-vezette Oroszországról. A műből tudomást szerzünk egyes hadműveletek, hadjáratok mögötti politikai és hadászati kulisszatitkokról, amelyeknek birtokában még tisztábban állnak előttünk Kutuzov hadvezéri képességei. Katonáit mindig segítő, az orosz nép érdekeit szem előtt tartó hadvezér éleslátása, Napoleon oroszországi vereségének igazi okai élesen kitünnek a könyvből. M. Bragin rámutat azonban arra is, hogy Kutuzov képességeit nem lehet elszigetelten szemlélni: győzelmeinek elsőrendű közrejátszója az orosz